

ЛІТЕРАТУРА:

1. Даниленко Л.І., Зайченко О.І., Софій Н.З. Менеджмент керівників закладів дошкільної і початкової освіти / За заг. ред. Л. Даниленко. Всеукраїнський фонд «Крок за кроком». – К. : СПД ФО Пара шин К.С., 2009. – с. 112.
2. Конаржевський Ю.А. Внутрішкільний менеджмент / Ю.А. Конаржевський. – М., – 1996. – С. 120-126.
3. Кращенко Ю.П. Методики самопізнання майбутнього лідера: зб. Тестових методик / М. В. Гриньова, Ю. П. Кращенко. – 2-ге вид. – Полтава: Шевченко Р.В., 2012. – 116 с.
4. Кричевський Р.Л. Если Вы – руководитель. Элементы психологии менеджмента в повседневной работе / Р.Л. Кричевский. – М Дело, 1993. – 352 с.
5. Пономаренко Т.О. Теоретичні засади культури відповідного управління дошкільною освітою: [монографія] / Т.О. Пономаренко. – Луганськ: Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2008. – 272 с.
6. Ушаков К.М. По пути осознания совместных целей. Некоторые элементы технологии управления / К.М. Ушаков // Директор школы. – 1993. – № 2. – С. 31-35.
7. Ушаков К.М. Управленческие концепции: взгляд на организацию / К.М. Ушаков // Директор школы. – 1994. – № 3. – С. 24-29.
8. Шепель В.М. Имиджология. Секреты личного обаяния / В.М. Шепель. – М. – 1994. – 180 с.

УДК 378.147:006.015.5

МОНІТОРИНГ ЯКОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Сігаєва Л.Є., д. пед. н.,
завідувач кафедри управління та моніторингу якості освіти
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»

Білобровко Т.І., к. філос. н.,
доцент кафедри управління та моніторингу якості освіти,
завідувач відділення післядипломної освіти
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»

У статті розглядається проблема моніторингу якості освіти при підготовці майбутніх фахівців у ВНЗ; охарактеризовано дефініцію «моніторинг» та визначено її зміст; проаналізовано різні погляди вчених на моніторинг у сфері освіти; доведено, що проблема якості освіти нерозривно пов'язана з проблемою моніторингових досліджень.

Ключові слова: моніторинг, освіта, якість освіти, освітній моніторинг, педагогічний моніторинг, управлінська якість освіти.

В статье рассматривается проблема мониторинга качества образования при подготовке будущих специалистов в вузах; охарактеризована дефиниция «мониторинг» и определено ее содержание; проанализированы различные взгляды ученых на мониторинг в сфере образования; доказано, что проблема качества образования неразрывно связана с проблемой мониторинговых исследований.

Ключевые слова: мониторинг, образование, качество образования, образовательный мониторинг, педагогический мониторинг, управленческое качество образования.

Sigaeva L.E. Bilobrovko T.I. MONITORING THE QUALITY OF PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE PROFESSIONALS IN THE INSTITUTIONS OF HIGHER EDUCATION

The paper is focused on the problem of monitoring the quality of future professionals training in the institutions of higher education. There has been described the definition of «monitoring» and its content. The different views of scientists of the education monitoring have been analyzed. The problem of the quality of education is stated to be closely related to the problem of monitoring studies.

Key words: monitoring, education, quality of education, educational monitoring, pedagogical monitoring, management quality of education.

Постановка проблеми. У системі вищої професійної освіти відбуваються якісні перетворення, обумовлені соціально-економічними, політичними та соціокультурними

процесами як в Україні, так і в світі. Реформування суспільного устрою об'єктивно вимагає концептуальних і структурних змін у системі освіти.

Суттєвим кроком на шляху модернізації вітчизняної системи вищої освіти стало прийняття в 2014 р. Закону України «Про вищу освіту», де зафіксовані нові державні вимоги до структури освітніх стандартів (ОС), що визначають основу об'єктивної оцінки рівня освіти і кваліфікації випускників ВНЗ незалежно від форм здобуття освіти [5].

Метою сучасної професійної освіти стає висока якість професійної підготовки фахівця. При цьому мається на увазі, що результатом підготовки є системний комплекс сформованих у нього загальних і професійних компетенцій, що характеризується широтою міждисциплінарних системно-інтеграційних знань і умінь, які забезпечують успішність діяльності.

На жаль, оцінка діяльності ВНЗ стосовно якості підготовки майбутніх фахівців в реальній практиці досі побудована на формальних показниках, які задаються міністерськими схемами, де інформація, необхідна керівнику освітньої установи, представлена в усіченому вигляді. Цих відомостей сьогодні, як правило, недостатньо для визначення ефективності освіти у ВНЗ, а така статистика не дозволяє прогнозувати розвиток освіти на перспективу.

Необхідна інша система оцінки і контролю. Це може бути налагоджена система моніторингу у виші, адже саме вона допомагає визначити успішність діяльності вищого навчального закладу.

Ступінь розробленості проблеми.

Проблема управління якістю освіти дуже інтенсивно вивчається вченими. У вітчизняній науковій літературі цій проблематиці присвячені публікації В. Андрущенко, Л. Горбунової, І. Зязюна, Т. Лукіної, М. Ляшенко, Н. Терентьевої та ін. Обґрунтування теоретичних основ моніторингу знайшли своє відображення в роботах зарубіжних вчених А. Белкіна, О. Майорова, В. Нікітіна та інших.

Мета статті – визначити моніторинг у системі вищої професійної освіти як науково обґрунтовану систему періодичного збору, узагальнення та аналізу соціальної інформації.

Виклад основного матеріалу. Моніторинг – спеціально організований безперервний процес вибіркового або постійного спостереження на основі попередньо планованих і науково обґрунтованих показників. Він відображає стан підготовки фахівців в установі вищої професійної освіти з метою отримання оперативних даних в аспекті їх відповідності до поставлених цілей, прийняття корекційно-попереджувальних заходів, управлінських, науково обґрунтованих рішень.

Звернення до моніторингу освіти стає все більш актуальним і затребуваним. Однак на сьогоднішній день ця дефініція знає різних тлумачень, що пов'язано насамперед з його затребуваністю в різних сферах діяльності. Моніторинг охоплює всі структури, відділи, служби установ вищої освіти, включаючи індивідуальний моніторинг тих, хто навчається, виконує оціночні, контрольні-наглядні, управлінські, прогностичні, інформаційні та соціальні функції.

У вітчизняній педагогіці зміст поняття «моніторинг» співвідноситься з відстеженням реального стану об'єкта. Наприкінці ХХ ст. сучасні дослідження позначили діапазон «моніторингу», який мислиться широко і вбирає в себе багату семантику смислів.

Вжиті у науковій літературі визначення підкреслюють різні характеристики цього поняття, що вимагає подальшого наукового обґрунтування. Моніторинг (лат. Monitor – той, хто нагадує, попереджає; англ. monitoring – здійснення контролю, стеження) – комплекс динамічних спостережень, аналітичної оцінки прогнозу стану цілісної системи. Це новий, сучасний засіб контролю з метою діагностики, що дозволяє по-іншому поглянути на увесь навчально-виховний процес. Це поняття не має точного, однозначного тлумачення, оскільки застосовується в різних сферах науково-практичної діяльності. Моніторинг – це і форма дослідження, і спосіб забезпечення сфери управління своєчасною та якісною інформацією.

У нашій статті моніторинг розглядається як система збору, обробки, зберігання і розповсюдження інформації про освітню систему або окремі її елементи, орієнтована на інформаційне забезпечення управління, що дозволяє судити про стан об'єкта в будь-який момент часу і може забезпечити прогноз його розвитку.

Різноманіття існуючих видів моніторингу дало змогу проаналізувати погляди вчених на цю проблему. Одне з найбільш усебічних досліджень освітнього моніторингу виконано О. Майоровим. У його роботі [6] розглянута історія становлення моніторингу, побудована розгорнута класифікація видів моніторингу за різними показниками, сформульовані вимоги до інформації зворотного зв'язку, приведений огляд різних таксономій, що лежать в основі побудови систем моніторингу, визначені його функції, дано загальне визначення поняття «моніторинг».

Відповідно до позиції сучасної науки, О. Майоров розглядає моніторинг у сфері освіти як систему збору, обробки, збе-

рігання і розповсюдження інформації про освітню систему або окремі її компоненти, орієнтовану на інформаційне забезпечення управління, що дозволяє судити про стан об'єкта в будь-який момент часу і дає прогноз його розвитку [6]. О. Белкін вважає, що моніторинг – процес безперервного науково обґрунтованого, діагностико-прогностичного спостереження за станом, розвитком педагогічного процесу з метою оптимального вибору освітніх цілей, завдань і засобів їх вирішення [2]. На думку В. Полонського, моніторинг – безперервне, тривале спостереження за станом середовища і управління ним способом своєчасного інформування людей про можливе настання несприятливих критичних або неприпустимих ситуацій [9]. С. Шишов, В. Кальней убачають у моніторингові самостійну функцію управління.

У межах моніторингу проводяться виявлення та оцінювання перевірених педагогічних дій, при цьому забезпечується зворотний зв'язок, який повідомляє про відповідність фактичних результатів діяльності педагогічної системи до її кінцевих цілей [12]. Освітній моніторинг – це цільове, системне спостереження за якістю освіти в системі освітньої установи, що дозволяє відстежувати як відхилення від державних освітніх стандартів, так і рівень задоволення освітніх потреб населення [10]. Педагогічний моніторинг розглядається як засіб підвищення якості освіти. У педагогічній літературі відбувається найчастіше змішування понять «педагогічний моніторинг» та «професіографічний моніторинг», «освітній моніторинг». Однак відстеження результатів тих, хто навчається, не дає можливості повно й усебічно забезпечити якість освіти [7]. Педагогічний моніторинг – це тривале спостереження за якими-небудь об'єктами або явищами педагогічної дійсності [8], це системна діагностика якісних і кількісних характеристик ефективності функціонування та тенденції саморозвитку освітньої системи, включаючи її цілі, зміст, форми і методи, дидактичні та технічні засоби, умови і результати навчання, виховання та саморозвитку особистості і колективу [1]. Ми поділяємо думку С. Ільєнкової, яка визначає моніторинг як науково обґрунтовану систему періодичного збору, узагальнення та аналізу соціальної інформації, представлення отриманих даних для прийняття стратегічних і тактичних рішень. Моніторинг виступає, як найважливіша частина і інформаційна база менеджменту [11].

У численних наукових роботах розглянуто сутність, напрямки, технологічні засади діяльності моніторингу. Однак, слід заува-

жити, що хоча проблема моніторингу широко висвітлювалася в теорії управління вищими навчальними закладами, вона ще не знайшла свого остаточного вирішення. Більше того, незважаючи на те, що якість освіти в першу чергу визначають характеристики результату навчання у вищому навчальному закладі, важливо, на думку І. Доброскок, фіксування змін у системі професійних знань і умінь студентів на всіх етапах освітнього процесу, на шляху від початкового до кінцевого рівня вивчення навчальної дисципліни [4]. Таким чином, проблема якості освіти нерозривно пов'язана з проблемою моніторингових досліджень [3].

Отже, головним залишається питання суті моніторингу. У класичній теорії управління широко вживається таке поняття, як «контроль». Вже відомо, контроль розглядають як одну з функцій управління, спрямовану на вирішення трьох завдань – визначення відхилень фактичних результатів управління від передбачених, з'ясування причин розходження мети та результатів управління, визначення змісту регулюючої діяльності шляхом мінімізації наявних відхилень [11]. Частина науковців ототожнює моніторинг з контрольно-аналітичною діяльністю, що значно розширює його межі і не дозволяє визначити його принципові особливості. Потрібно зауважити, що контроль є складовою управлінського циклу, він спрямований на організацію реалізації плану роботи та його мети. У зв'язку з цим контроль має ситуативний характер і є нетривалим за часом реалізації. Контроль пов'язаний з мікроелементами освітньої системи, а моніторинг пов'язаний з функціонуванням всієї системи. Моніторинг передуює плануванню і прийняттю рішень.

При цьому необхідно додати, що моніторинг спрямований на основні параметри навчального закладу і має статус дослідження, а не емпіричного збору матеріалу. Він має комплексний, системний характер і створює умови для планування – річного, перспективного, стратегічного.

Моніторинг реалізується за допомогою комплексу методів і чітко розроблених процедур. На відміну від контролю, який кожен рік спрямований на нові об'єкти, моніторинг спрямований на одні й ті ж об'єкти і періодично повторюється.

Наведені положення дозволяють визначити моніторинг як систему заходів щодо збору та аналізу інформації з метою вивчення та оцінки якості професійної підготовки і прийняття рішень про розвиток навчально-виховного процесу на основі аналізу виявлених типових особливостей і

тенденцій. Моніторинг пов'язаний з такими процесами, як:

- якість освіти;
- управління якістю освіти;
- культура оцінки;
- управлінські рішення та стратегічний менеджмент.

Розберемо ці складові окремо. Якісний підхід до стратегії підприємства повинен ґрунтуватися на тому, що якість є одночасно і найефективнішим засобом задоволення потреб, і засобом зниження витрат.

Що ми розуміємо під якістю? Якість – поняття суб'єктивне. Існує безліч трактувань і термінологічних підходів до його визначення. У побуті поняття «якість» часто використовується для позначення відповідності продукції або послуг певним вимогам. У сучасному менеджменті в поняття «якість» повинні бути включені справжні запити споживача – поточні та перспективні. При цьому потрібно розуміти, що одне з найбільш поширених визначень якості – «задоволення потреб покупця» – не обмежується функціональними характеристиками продукту або послуги. Вимоги до якості є найбільш важливим фактором при оцінці будь-якого продукту або послуги.

Як визначається поняття «якість» в концептуальному трактуванні? У науці сформульовано концептуальне визначення якості, відповідно до якого якість є однією з основних категорій, що визначають спосіб життя, соціальну та економічну основу для успішного розвитку людини і суспільства. Таке формулювання чітко визначає значимість діяльності з удосконалення якості, але є занадто загальною і не дає уявлення про суть самого поняття «якість». Один із засновників теорії управління якістю Ф. Кроссбі визначив якість як «відповідність вимогам», а його колега Дж. Дуран – як «відповідність призначенню». Дж. Харрінгтон трактує якість як «задоволення або перевищення вимог споживача за прийнятною для нього ціною». Якість – це властивість, яка реально задовольняє споживача. Однак потреби і очікування споживача можуть змінюватися, тому якість є змінною величиною. Ця властивість впливає на здійснення моніторингу.

Якість освіти – це така сукупність властивостей, яка обумовлює його здатність виконувати висунуті суспільством завдання по формуванню та розвитку особистості в аспектах її навченості і вихованості. Управління якістю – настійна вимога часу, так як ці знання є життєвою необхідністю в умовах ринкової економіки, що допускає наявність гострої конкуренції між виробниками товарів і послуг. Більшість трактувань було узагальнено Міжнародною організацією зі

стандартизації (ISO), що визначає якість, як «сукупність характеристик об'єкта, які відносяться до його здатності задовольняти обумовлені або передбачувані потреби». У міжнародному стандарті ISO 9000-2000 якість розглядається, як ступінь відповідності сукупності власних характеристик продукції, процесу або системі сформованих потреб і очікувань, загальноприйнятих або обов'язкових. Це визначення дозволяє зробити важливий висновок про зв'язок якості і, відповідно, моніторингу зі стандартами, еталонами, нормами.

Важливою умовою ефективності моніторингу є відповідність його процедур вимогам культури оцінки, яку характеризують:

- наявність чітких критеріїв оцінки;
- розробка процедур оцінки;
- наявність кваліфікованих експертів;
- розробка форм фіксації інформації в ході моніторингу;
- розробка тимчасових характеристик оцінки;
- зв'язок оцінки з системою прийняття управлінських рішень.

Моніторинг є складовою управління якістю освіти. Управління якістю освіти – це система певних організаційних процедур, яка забезпечує якість усіх основних складових освітнього процесу: його цілей, змісту освіти, діяльності викладачів, діяльності студентів, матеріальної бази, організації освітнього процесу, оцінки якості освіти.

Моніторинг опосередковано і безпосередньо впливає на якість освіти. Опосередкований вплив пов'язаний з тим, що моніторинг забезпечує управління інформацією, необхідною для прийняття рішень, а безпосередній вплив пов'язаний вже із здійсненням цих рішень. Безпосередній вплив забезпечують самі процедури моніторингу. Так, наприклад, якщо студентами систематично проводиться оцінка організації навчального процесу, діяльності викладачів, то сам факт здійснення моніторингу забезпечує управлінський вплив. Викладачі починають корегувати свою діяльність відповідно до критеріїв, за якими вони оцінюють.

У наш час підвищення ефективності вищої освіти пов'язують із стратегічним менеджментом. При такому підході до управління притаманні зв'язок управлінської діяльності із завданнями вищого навчального закладу, урахуванням вимог середовища, зовнішніх впливів, обліком «слабких» місць, аналізом зовнішніх та внутрішніх можливостей, урахуванням можливих ускладнень, формуванням готовності працівників до нововведень, визначення засобів наближення до мети і результатів управління. Урахування осо-

бливостей стратегічного менеджменту дозволяє визначити місце, цілі, спрямованість моніторингу в сучасній системі управлінської діяльності.

Розглянуті особливості моніторингу, його місце в управлінській діяльності дозволяють визначити основні його напрямки:

- моніторинг контексту освітнього процесу;
- моніторинг ресурсів освітнього процесу;
- моніторинг перебігу освітнього процесу;
- моніторинг результатів освітнього процесу.

Моніторинг контексту освітнього процесу передбачає відстеження головних соціальних чинників, які впливають на функціонування навчального закладу. До цих факторів потрібно віднести наявність соціальних та індивідуальних потреб при підготовці фахівців тієї чи іншої спеціальності, обсяги підготовки фахівців у регіоні, а іноді й в країні, вартість навчання в інших навчальних закладах, можливості для працевлаштування випускників тощо.

Головними об'єктами моніторингу є: якість освіти (хід процесу), виконання навчальних планів (перебіг процесу); якість діяльності викладачів (перебіг процесу); якість управління (перебіг процесу); якість матеріально-технічного забезпечення (ресурси процесу); якість засвоєння навчальних дисциплін (результати процесу); формування особистих якостей у випускників (результати процесу); діяльність випускників (результати процесу).

У процесі моніторингу якості вищої освіти можна виділити такі рівні: кафедральний, факультетський (інститутський), університетський, регіональний, державний, континентальний, світовий. Практична реалізація завдань моніторингу вищим навчальним закладом здійснюється на перших трьох рівнях – кафедральному, факультетському, університетському.

Формування цілісної системи моніторингу ВНЗ передбачає визначення загальних напрямків і конкретних параметрів, які будуть відслідковуватися. Загальні напрямки полягають у такому: чим нижчий рівень моніторингу, тим більше параметрів, які відслідковуються, і тим вони конкретніше.

До показників університетського рівня можна віднести:

- відсоток випускників, працевлаштованих за спеціальностями;
- відсоток випускників, які працюють за спеціальністю через один, три, п'ять років після закінчення ВНЗ;
- оцінка готовності випускників до професійної діяльності керівником (високий, середній, низький рівень);

- самооцінка готовності випускників до професійної діяльності (високий, середній, низький рівень);

- рівень заробітної плати випускників;
- забезпеченість випускників житлом.

До показників інститутського (факультетського) рівня можна віднести:

- відповідність особистих якостей випускників до вимог професії;
- відповідність професійних знань випускників до вимог професії;
- відповідність професійних умінь випускників до вимог професії;
- здатність випускників до інноваційної діяльності;
- рейтинг випускників серед працівників установи;
- рівень захворюваності випускників;
- особисті досягнення випускників (нагороди, звання, винаходи, наукові роботи, ступені).

До показників кафедрального рівня можна віднести:

- наявність у випускників основних структурних компонентів знань і умінь (відповідно до кваліфікаційної характеристики та переліку компетенцій спеціаліста);
- позитивні риси в роботі випускників;
- недоліки в роботі випускників;
- ставлення підлеглих (або учнів) до випускників;
- звернення колег по роботі до випускників;
- ставлення керівників до випускників.

Висновки. Під час використання запропонованих критеріїв слід урахувувати, який з підходів знаходиться в основі системи підготовки фахівців у навчальному закладі. Якщо це підхід до знань, то моніторинг спрямований саме на знання та вміння випускників. А якщо це підхід до компетенції, то моніторинг спрямований саме на оцінку компетенції фахівців, які з'єднують знання і вміння.

Реалізація завдань моніторингу передбачає розробку його науково-практичних інструментів. Найбільш доцільними для вирішення завдань моніторингу є методи опитування, експертна оцінка, спостереження, вивчення документації тощо. Існування великої кількості різноманітних систем моніторингу призводить до необхідності їх класифікації в педагогічній науці.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Андреев В.И. Эвристика для творческого саморазвития. Учеб. пособие для вузов / В.И. Андреев. – Казань, 1994. – 247 с.
2. Белкин А.С. Основы возрастной педагогики. Учебное пособие. – Екатеринбург, 2000.

3. Внутривузовский мониторинг как средство управления качеством образования. – М., 2003.
4. Доброскок І.І. Моніторинг якості вищої освіти: дефінітивний аналіз. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://go.mail.ru>
5. Закон України «Про вищу освіту» 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://go.mail.ru/se>
6. Майоров А.Н. Мониторинг в образовании. Книга 1. – Спб.: Издательство «Образование-Культура», 1998. – 344 с.
7. Митина О.А., Бершадский М.Е. Мониторинг и его влияние на результативность естественнонаучного и математического образования. [Электронный ресурс]. – Режим доступу: <http://www.jurnal.org/articles/2008/ped44.html>
8. Орлов А.А. Формирование педагогического мышления // Советская педагогика. – № 1. – 1990.
9. Полонский В.М. Критерии и методы оценки качества научно-педагогических исследований. – М., 2006.
10. Талых А.А. Особенности технического творчества студентов педагогических вузов. – Петрозаводск: КГПУ, 2004.
11. Управление качеством: учебник для студентов вузов, обучающихся специальностям экономики и управления / под ред. Ильенковой С.Д. – 3-е изд., перераб. и доп. – М. : Юнити-ДАНА, 2009. – 352 с.
12. Шишов С.Е., Кальней В.А. Школа: мониторинг качества образования. – М. : Педагогическое общество России, 2000. – 320 с.